

КРАТАК ОСВРТ НА ПРОБЛЕМЕ ТРЕТМАНА ЉУДСКИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА У МУЗЕЈИМА

ПРЕДРАГ РАДОВИЋ

*Народни музеј Краљево
e-mail: pedja_radovic@yahoo.com*

Апстракт: Људски скелетни остаци пореклом са археолошких локалитета чине важан део музејских колекција у Србији. И поред великог научног значаја ове врсте наслеђа, третман скелета у музејима је генерално лош; због неадекватне препарације, чувања и документације често долази до оштећења и нестанка материјала, при чему се губе драгоцени подаци о популацијама из прошлости. Такође, због малих капацитета депоа, неселективно „шкартирање“ скелета је честа пракса. Главни проблем, међутим, лежи у недостатку законских регулатива и специфичних музејских политика, које би јасно дефинисале третман људских скелетних остатака и надлежности. У раду представљамо главне проблеме и дајемо смернице за потенцијална решења.

Кључне речи: људски скелет, музеј, законска регулатива, музејска политика

Abstract: Archaeological human skeletal remains comprise an important part of museum collections in Serbia. Despite the great scientific importance of this type of heritage, the treatment of the human osteological remains is generally poor; because of inadequate preparation, storage and documentation, the material is frequently damaged or lost, which ultimately produces the loss of valuable data on the past populations. Also, due to the small museum storage capacities, a non-selective disposal of the human skeletons is a common practice. The main problem, however, lies in the lack of the legal framework and the specific museum policies, that would define the treatment of human skeletal remains and the jurisdictions. Here, we present the main problems and give guidelines for potential solutions.

Key words: human skeleton, museum, the legal framework, museum policy

У музејским установама се, поред уобичајеног археолошког материјала (остаци материјалне културе), чува и људски скелетни материјал. С обзиром да у највећем броју музејских установа нема стручњака на пољу биофизичке антропологије, овај материјал често бива занемарен наспрам археолошких остатака материјалне културе. Од иницијалног одлагања у музејски депо па до његове анализе често прође и по неколико деценија,

а многе антрополошке серије, на жалост, никада и не дочекају адекватан научни третман. Због неадекватних услова чувања и оштећења материјала током његовог премештања, губи се велики број драгоцених морфолошких података. Недостатак законских регулатива и званичне политике музеја, која би се тицала чувања људских скелета, представља примарни узрок немара према овој врсти материјала у нашој земљи.

ЗНАЧАЈ ПРОУЧАВАЊА ЉУДСКОГ СКЕЛЕТНОГ МАТЕРИЈАЛА

Анализе остеолошког материјала имају огроман потенцијал за разумевање прошлих људских популација. Данас су проучавања људске биолошке компоненте у оквиру археологије позната и под термином *биоархеологија*. У зависности од природе проблема који се проучава, биоархеолози у својој анализи и интерпретацији користе концепте и методе физичке антропологије, биостатистике, еволуционе биологије, палеонтологије и медицине. Стандардна биоархеолошка анализа обухвата детаљан попис скелетних фрагмената, одређивање пола и старости индивидуе, денталну, палеопатолошку и анализу епигенетских варијација, као узимање стандардизованих мера. На тај начин добијамо важне палеодемографске податке попут стопе наталитета и морталитета, очекиваног животног века, раста, величине и густине дате популације (Jurmain *et al.* 2009) Проучавањем палеопатолошких промена на костима добијамо битне податке о болестима у прошлости (Ortner 2003). У домен антрополошких анализа спада проучавање исхране, мишићних маркера стреса (који указују на специфичне физичке активности), биолошког наслеђа и биодистанце. Потенцијал представља и идентификација скелетних остатака историјских личности и њихова детаљна карактеризација (Stanford *et al.* 2011). Посебну област чине проучавања људског фосилног материјала (палеоантропологија), која пружају јединствену слику о еволуцији хоминина.¹

Поред традиционалних (макроскопских) метода анализе скелета, у новије време све је заступљенија примена медицинског имидинга: конвенционалне радиографије, компјутеризоване томографије (СТ), магнетне резонанције (MR), микроскопске методе итд. У палеоантропологији, компјутеризована тродимензионална морфометрија полако замењује класичну (линеарну) остеометрију, с обзиром да су сами фосили често физички недоступни (Zollikofer and Ponce de León 2002). Примена физичко-хемијских метода је револуционаризовала анализе остеолошког и фосилног материјала; ту спадају анализе древне ДНК из костију, анализе стабилних изотопа, као и разне методе апсолутног датовања (Mays 1998). С обзиром да људи истовремено чине део културних ентитета и биолошких популација, тек права интеграција историјских, археолошких и биолошких (морфометричких и молекуларних) података може да пружи праву интерпретацију прошлости.

Имајући у виду непрекидни напредак методологије биоархеолошких истраживања, а са друге стране заштитну функцију музеја, као важан задатак се намеће адекватна рестаурација, чување и документација људског скелетног материјала. Скелете у музејима треба учинити лако доступним за истраживања данас, али их морамо и сачувати за будуће генерације истраживача.

Имајући у виду непрекидни напредак методологије биоархеолошких истраживања, а са друге стране заштитну функцију музеја, као важан задатак се намеће адекватна рестаурација, чување и документација људског скелетног материјала. Скелете у музејима треба учинити лако доступним за истраживања данас, али их морамо и сачувати за будуће генерације истраживача.

ПРИПРЕМА ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА ЗА АНАЛИЗУ

Важан предуслов квалитетно обављеној биоархеолошкој анализи представља адекватан третман материјала после ископавања. Конкретној анализи претходи низ практичних процедура, као што су: консолидација, прање и рестаурација скелетних фрагмената. Препарација скелетних остатака са археолошких локалитета зависи пре свега од специфичне очуваности датог материјала, која је условљена факторима тафономске природе: киселост земљишта, клима, гранулација седимента, дубина укопа, присуство вегетације, тип погребног ритуса (спаљивање или инхумација), тип гробне конструкције, узраст сахрањене индивидуе итд.²

¹ У скорије време палеоантрополошка проучавања добијају на значају у нашој земљи, посебно у светлу открића фрагментоване мандибуле из Мале Баланице у Сићевачкој клисури (Roksandić *et al.* 2011), скорије датованој на 397–525 000 година старости (Rink *et al.* 2013).

² За детаљнији преглед ових фактора погледати: Миладиновић-Радмиловић 2011.

Када скелетни материјал доспе у музеј, треба водити рачуна да не дође до фрагментовања; зато не треба стављати тежак археолошки материјал преко кеса са скелетима. Механичко чишћење или прање водом су готово обавезна пракса, јер квалитетна макроскопска анализа не може бити обављена уколико је скелет прекривен седиментом. Иако је чишћење инвазивни процес (Odegaard and Cassman 2006), седимент може током година да очврсне и на тај начин да неповратно оштети скелете, тако да је пожељно да се прање материјала обави у што краћем року након ископавања.³ Пре прања треба добро проверити да ли се на костима налазе други материјали битни за анализу (попут делова текстила, концентрација полена, окера, металног оксида и слично), који би приликом прања били неповратно изгубљени. Скелет треба прати чистом водом, ручним прскалицама и меким четкама, које не оштећују површински слој кости.⁴ Да се ситни фрагменти не би изгубили, препоручена је употреба сита, што посебно важи за прање спаљених гробних остатака. Материјал никако не би требало сушити излагањем директном сунчевом зрачењу или уз помоћ вештачких извора топлоте, јер може доћи до деформисања и пуцања костију. У зависности од специфичне влажности ваздуха, кости се осуше кроз 24 до 48 часова; ради ефикаснијег сушења, просторију треба проветравати, а препоручује се и блага вентилација (White *et al.* 2012: 333). Идентификационе папире са археолошких ископавања би требало ставити у посебне пластичне кесице поред материјала који се суши, како би се заштитили од влаге. Приликом прања скелета, као и било којег другог руковања костима, долази до контаминације древне ДНК. Да би се контаминација избегла, узорке за ДНК анализу треба узимати пре прања. У ту сврху треба узимати морфолошки мање битне делове скелета и фрагменте који

поседују добро очувано компактно коштаног ткиво.⁵

Уколико су кости исувише трошне, посебно код спаљених остатака, треба извршити њихову консолидацију. Два типа производа су доступна у ту сврху, једињења растворљива у ацетону или води; ту спадају поливинил-ацетати, Паралоид Б-76, смоле на бази поливинил-метакрилата (Бедакрил 122х) и слично (White *et al.* 2012: 332). Треба нагласити да примена хемијског третмана на костима може такође негативно да се одрази на анализу дДНК или примену датовања радиоактивним угљеником.

Рестаурација скелетних елемената практично значи састављање поломљених костију и врши се да би макроскопска морфолошка и метричка анализа могла бити прописно обављена. Приликом рестаурације препоручује се употреба реверзибилног (растворљивог) лепка, што касније омогућује исправљање евентуалних грешака.⁶ Никада не треба започињати рестаурацију док се скелет не осуши у потпуности. Анатомија је свакако најбитнији фактор којим се треба водити приликом рестаурације, али боја и текстура кости такође могу бити од користи. Пошто је реконструкција свакако један субјективан процес, не треба је вршити уколико не постоје научни или музеолошки разлози за то. Реконструкцију недостајућих скелетних елемената треба вршити употребом посебних, реверзибилних маса, које су лаке за обликовање.⁷ Напредак виртуелних метода моделовања је нашао примену и у фацијалним реконструкцијама заснованим на људским скелетним остацима, у форензици, археологи-

3 Препоручљиво је да се чишћење или прање обави на самом локалитету, али у реалности неопрани материјал често доспева у музеј.

4 Уколико за то постоје услови, прање скелета треба обавити дестилованом водом.

5 Треба узимати веће фрагменте дугих костију, или зубе – по могућству оне са три корена (горње прве моларе) (Миладиновић-Радмиловић 2011). Добро очувано компактно коштаног ткиво повећава шансе екстракције неконтаминираних дДНК.

6 Треба користити лепкове на бази поливинил-ацетата, акрилних и целулозних полимера, синтетичке термопластике итд. (Odegaard and Cassman 2006: 85–86).

7 White *et al.* (2012: 337) препоручују мешавину гипса и парафина (50:50), која треба да се загрева на тихој ватри док не постане сједињена маса. Маса се после хлађења учвршћује, а загревање је враћа у аморфно стање погодно за моделовање.

Слика 1. Примери неадекватног чувања остеолошког материјала
Figure 1. The examples of inadequate storage of osteological material

Слика 2. Пример кутије са скелетним остацима који се чувају у Народном Музеју у Краљеву
Figure 2. The example of boxes for storage of skeletal remains in the National Museum in Kraljevo

ји и палеоантропологији (Clement and Marks 2005: 3–15).

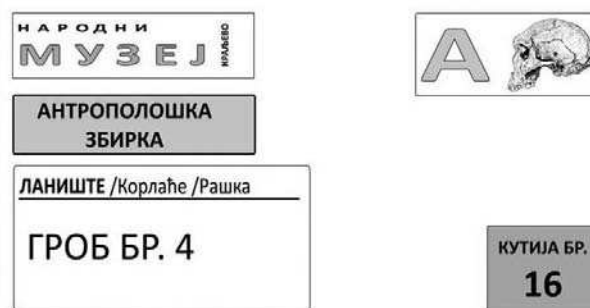
СМЕШТАЈ И ДОКУМЕНТАЦИЈА ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА

На жалост, неадекватно чување остеолошког материјала чини честу слику у музејима у Србији. Скелетни остаци се одлажу у меке кутије или пластичне кесе (Слика 1), тако да током транспорта или чувања долази до деструкције материјала. Цедуље пропадају или бивају трајно изгубљене, што и најпосвећенијем биоархеологу може да зада велике проблеме. Да би се ово избегло, материјал после чишћења и рестаурације треба адекватно сместити и документовати.

Предлажемо да се у оквиру музејске документације под посебним бројем заведе свака кутија која садржи остеолошки материјал. Кутије би требало да су стабилне грађе, стандардизоване величине и да су сачињене од отпорног материјала, који не садржи киселине или лигнин.⁸ У самим кутијама било би пожељно да се налазе одређене целине (најчешће гробови) који носе своје бројеве из оригиналне археолошке документације; подаци као што су локалитет и садржај (број гроба) би требало да буду означени на кутији, како би се материјал учинио што приступачнијим (Слика 3). Уколико се сами скелетни елементи директно обележавају инвентарним бројем, треба користити систем два премаза прозирног акрила или раствора поливинил-ацетата (20%). Сам депо је такође важан фактор у презервацији остеолошког материјала. Иако је скелет релативно отпоран, висок степен влаге, велика температура колебања у депоу, као и излагање директној или ултравиолетној светлости, доводе до појачане деградације коштаног материјала (Cassman and Odegaard 2006: 105).

Музејска документација скелетних остатака би требала да садржи стандардни антро-

полошки записник,⁹ који саставља стручњак (биоархеолог, односно физички антрополог) и податке са самих археолошких ископавања о конкретном контексту и условима налаза (положај тела и удова, оријентација скелета, тип гробне конструкције, гробни прилози и сл.). Антрополошки записник у оквиру музејске документације нема за циљ детаљну биоархеолошку анализу, већ само кратки преглед основних специфичности остеолошког материјала; записник минимално треба да садржи следеће податке:

Слика 3. Пример налепнице кутије са скелетним остацима који се чувају у Народном Музеју у Краљеву
Figure 3. The example of label for boxes for skeletal remains that are kept in the National museum in Kraljevo

- очуваност остеолошког и денталног материјала у виду пописа скелетних фрагмента (инвентара) и дескриптивног запажања о њиховом генералном стању¹⁰

9 Миладиновић-Радмиловић (2011) је са својим тимом из Археолошког института у Београду дала предлог нових стандардних гробних и антрополошких записника, који ће уколико буду прихваћени од стране надлежног министарства Републике Србије значајно унапредити третман људског остеолошког материјала у нашој земљи.

10 Ово је можда најбитнији део документације, јер показује истраживачу шта је од конкретних скелетних елемената очувано у материјалу, што омогућава формирање праве стратегије истраживања. Инвентар инхумираних остатака може бити забележен на више начина, визуелно и текстуално (погледати Brickley 2004, McKinley 2004a, Миладиновић-Радмиловић 2011), а зуби и спаљени скелетни остаци захтевају посебну методологију документовања (погледати

8 У Краљевачком Народном Музеју, остеолошки материјал је одложен у кутије димензија 50 x 30 x 20 cm, где је дебљина картона 3mm.

- палеодемографске податке (пол и старост индивидуе, са назначеном методологијом)
- краћу дескрипцију евентуалних палеопатолошких и трауматских промена
- епигенетске варијације
- посебна запажања.¹¹

Међутим, музејска документација скелета може бити још више унапређена употребом дигиталних база података. У свету су већ развијене специјализоване софтверске апликације које се тичу документације скелета. Један од најбољих примера чини *freeware* апликација *Osteoware*, израђена од стране стручњака из Смитсонијан Природњачког Музеја (Smithsonian Institution, National Museum of Natural History).¹² Програм садржи јасно дефинисане категорије (модуле), који укључују готово све аспекте анализе људског скелета. Овакве апликације омогућавају научницима лак онлајн приступ материјалу и планирање истраживања без мукотрпних физичких претраживања депоа. Увођење овог вида документације би омогућило стварање јединствене базе људског остеолошког материјала, које би повезало све музејске установе у земљи.

ПРОБЛЕМ ЗАКОНСКЕ РЕГУЛАТИВЕ И НЕКА ЕТИЧКА ПИТАЊА

Питање третмана људских скелетних остатака пореклом са археолошких локалитета у Републици Србији није адекватно законски регулисано. У свом прегледу стања физичке антропологије у нашој земљи, М. Ђурић и А. Старовић (Djurić and Starović 2011) нагласили су да се у „Закону о културним добрима“ Републике Србије људски скелети не третирају као културно добро; чак ни „Закон о гробљима“ не регулише третман скелета пореклом са археолошких

локалитета. Штавише, ни једна институција у земљи се не сматра надлежном за ову врсту материјала.

С обзиром на то да закон не налаже обавезу чувања и документације скелета, многе драгоцене археолошке скелетне серије бивају трајно оштећене или изгубљене неадекватним третманом у оквиру музеја. Чак су и неки екстремно ретки људски фосилни остаци, трајно изгубљени као жртве немарности (Roksandić 2013). Некада материјал уопште и не доспе у музејски депо, већ бива „шкартиран“ праксом секундарног покопавања скелета. Чести аргументи у прилог „шкартирања“ у музеолошкој пракси тicali су се ограничених капацитета депоа, као и става да једном „обрађени“ остеолошки материјал више не завређује научну пажњу. Речи америчког антрополога Meighan (1994: 68) ефикасно илуструју наш став по овом питању: „покопавање скелета после завршене анализе од стране антрополога, једнако је спаљивању једном проучене писане грађе од стране историчара.“ Имајући у виду да древни скелети чине тек јако мали део некадашњих живих популација, они представљају драгоцен део наслеђа. Уколико такав материјал више не буде доступан, будућим генерацијама ускраћујемо прилику да га анализирају употребом нових, нама непознатих метода. Сматрамо да је пракса секундарног покопавања скелета такође проблематична и са етичке стране, јер директно угрожава принцип поштовања људских телесних остатака.¹³ Лица која не би требало да имају надлежност над археолошким материјалом, попут свештеника и црквених поглавара, често одлучују о судбини скелета са средњевековних гробаља у Србији. Ови скелети бивају покопавани (у најлонским кесама, у оквиру групних јама-костурница), често и без најелементарније анализе. Говорећи о пракси секундарног покопавања скелета у Сједињеним Америчким Државама, Meighan (1992)

Connell 2004, McKinley 2004b).

11 Ту се може додати све оно што антрополог сматра да је важно, попут присуства не-људских органских или неорганских материјала и сл.

12 Апликацију, са детаљним упутством, могуће је скинути са следеће веб-странице: <https://osteoware.si.edu/>

13 За детаљан преглед етичких норми и обавеза истраживача које се тичу људских скелетних остатака погледати: Alfonso and Powell 2007.

карактерише овај проблем као вид сукоба религије и науке. Са развојем биоархеологије у Србији, неминовно долази до покретања овог питања и потребе за правним регулативама око надлежности. Из свих наведених разлога, сматрамо да је нужно што пре пре законски дефинисати и ограничити овакву деструктивну праксу.

Иако некрополе уживају предходну заштиту према Закону о културним добрима (Члан 27), у закону се нигде конкретно не наводи људски остеолошки материјал. Скелети би могли да се подведу под категорије „археолошког“ и „природњачког предмета“ (Члан 27 закона), међутим, сматрамо да то није довољно. Специфична природа овог материјала, који захтева посебан третман и документацију која се битно разликује од документације остатака материјалне културе, наводи на потребу увођења правно регулисаног третмана људских скелета. У стварању таквих регулатива би поред правника морали учествовати и стручњаци на пољу биоархеологије.

Међутим, треба напоменути да постоји и алтернативно решење; музеји могу да креирају сопствену политику која се тиче третмана скелета. Дobar пример представља „Политика чувања људских скелетних остатака у колекцијама музеја у Лондону“¹⁴ из 2011. године, која врло прецизно регулише све аспекте третмана скелета. Регулисана су аквизиције, позајмљивање, враћање, чување, конзервација и управљање колекцијама, приступ, употреба у едукацији и научним истраживањима. Такође је јасно дефинисана сва документација: апликације за приступ колекцијама, фотографисање или видео снимање скелетних остатака, правилник за кориснике, начела етике истраживања итд. Формирање сличне политике у нашој централној музејској установи (Народни музеј у Београду), свакако би значајно помогло решавању проблема о којима смо говорили.

* * * *

Имајући у виду развој биоархеологије у Србији, као и основна начела музеолошке праксе која се тичу очувања наслеђа, намеће се потреба за унапређивањем третмана људских скелетних остатака пореклом са археолошких налазишта. Треба побољшати услове чувања и документације скелета у музејима, али и правно регулисати третман и надлежности. У овај подухват би било пожељно да се укључе не само биоархеолози, већ и колеге из других, сродних дисциплина.

БИБЛИОГРАФИЈА

2011. *Policy for the Care of Human Remains in Museum of London Collections*. Museum of London Human Remains Working Group.
- Alfonso, M. P., and Powell, J. 2007. Ethics of Flesh and Bone, or Ethics of Paleopathology, Osteology and Bioarchaeology. Pp. 5–20 in I Cassman V, Odegaard N, Powell J (eds.). *Human Remains. Guide for Museums and Academic Institutions*. Plymouth: Alta Mira.
- Brickley, M. 2004. Compiling a skeletal inventory: articulated inhumed bone. Pp. 6–7 in Brickley M, McKinley J I (eds.) *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper No. 7*.
- Cassman, I. V., and Odegaard, N. 2006. Storage and Transport. Pp. 104–128 in I Cassman V, Odegaard N, Powell J (eds.). *Human Remains. Guide for Museums and Academic Institutions*. Plymouth: Alta Mira.
- Clement, J. G., and Marks, M. K. 2005. Introduction to Facial Reconstruction. Pp. 3–15 in Clement JG and Marks MK. (eds) *Computer-Graphic Facial Reconstruction*. Elsevier Academic Press.
- Conell, B. 2004. Compiling a dental inventory. Pp. 8 in Brickley M, McKinley J I (eds.) *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper No. 7*.
- Djurić, M., and Starović, A. 2011. Serbia. Pp. 375–390 in Marquez-Grant N and Fibiger L (eds.) *The Routledge Handbook of Archaeological Human Remains and Legislation: An international guide to law and practice in the excavation and treatment of archaeological human remains: An international guide to laws and practice in the excavation and treatment of archaeological human remains*. Routledge.
- Jurmain, R., Kilgore, L., and Trevanthen, W. 2009. *Essentials of Physical Anthropology*, (7th ed.). Wadsworth, Cengage Learning.

¹⁴ Policy for the Care of Human Remains in Museum of London Collections.

- Mays, S. 1998. *The Archaeology of Human Bones*. Routledge, London and New York.
- McKinley, J. I. 2004a. Compiling a skeletal inventory: disarticulated and co-mingled remains. Pp. 14–17 in Brickley M, McKinley J I (eds.) *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper No. 7*.
- McKinley, J. I. 2004b. Compiling a skeletal inventory: cremated human bone. Pp. 9–13 in Brickley M, McKinley J I (eds.) *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains, IFA Paper No. 7*.
- Meighan, C. W. 1992. Some scholar's views on reburial. *American Antiquity* 57: 704–710.
- Meighan C. W. 1994. Burying American Archaeology. *Archaeology* 47 (6): 64–68.
- Миладиновић-Радмиловић, Н. 2011. Прилог методологији антрополошке обраде инхумираних коштаних остатака. *Саопшћења XLII*: 7–29.
- Odegaard, N., and Cassman, I. V. 2006. Treatment and Invasive Actions. Pp. 77–95 in I Cassman V, Odegaard N, Powell J (eds.). *Human Remains. Guide for Museums and Academic Institutions*. Plymouth: Alta Mira.
- Ortner, D. J. 2003. *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains* (2nd ed.). Amsterdam: Academic Press.
- Rink, W. J., Mercier, N., Mihailović, D., and Roksandić, M. 2013. New radiometric dating of the BH-1 hominin from Balanica: Implications for Middle Pleistocene hominins in the Balkans. *PLoS One* 8(2): 1–7.
- Roksandić, M. 2013. The role of Central Balkans in the peopling of Europe: Paleoanthropological evidence. Unpublished Manuscript.
- Roksandić, M., Mihailović, D., Mercier, N., Dimitrijević, V., Morley, M. W., Rakocević, Z., Mihailović, B., Guibert, P., and Babb, J. 2011. A human mandible (BH-1) from the Pleistocene deposits of Mala Balanica cave (Sićevo Gorge, Niš, Serbia). *Journal of Human Evolution* 61: 186–196.
- Stanford, C., Allen, J., Anton, S. 2011. *Biological Anthropology: The Natural History of Humankind* (3rd ed.). Prentice-Hall.
- White, T., Black, M., and Folkens, P. A. 2012. *Human Osteology*. Elsevier Academic Press.
- Закон о културним добрима. *Службени гласник РС 71/94*.
- Zollikofer, C. P. E., and Ponce de León, M. C. 2002. Virtual paleoanthropology: the 4th dimension. Pp. 47–53 in Mafart, B. and Delingette, H. (eds.), *Three-Dimensional Imaging in Paleoanthropology and Prehistoric Archaeology. Acts of the XIVth UISPP Congress*, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001.

Summary

A BRIEF OVERVIEW OF PROBLEMS IN THE TREATMENT OF HUMAN SKELETAL REMAINS IN MUSEUMS

PREDRAG RADOVIĆ

The human skeletal remains from archaeological sites have a great importance for the understanding of past human populations. As such, they must be dealt with the great care and protected from deterioration or destruction. However, the reality of the museological practice in Serbia shows that there is a general negligence towards this sort of the archaeological material. Human remains are rarely prepared and they are often kept in containers that are not suitable for the

purpose. We give the instructions on the treatment of the human osteological material upon its arrival in the museum; this includes procedures such as cleaning and restoration, and the description of the desirable storage conditions. We give the guidance on how to form a proper documentation of the material in the museum setting.

The paper also deals with the legal and ethical problems concerning the treatment of the

archaeological human remains. The secondary re-burial of skeletons has been practiced in Serbia for years, without any legal restrictions or the proper control of competent institutions; this unprofessional approach caused the permanent destruction of many important skeletal collections. The lack of the relevant laws or official museum

policies regarding these problems, represent the main causes for this apparent negligence. In the light of the basic museological principles (the conservation of the heritage), and the growing importance of bioarchaeological research, we stress the urgent need for improvement of the treatment of human skeletal remains.